

УДК 316.752-053.6(477:4)"20":303.4

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-5>**Плішко Тарас Олександрович**

аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук

навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,

вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В АКЦІОПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Від сучасних вітчизняних трансформацій, потрібних для того, щоб Україна ефективно модернізувалася та швидкими темпами інтегрувалася до європейської спільноти, за фактом залежить кожна галузь, у якій відбувається людська життєдіяльність. У зв'язку з тим, що зовнішнє середовище мінливе (причиною чого загалом стали недавно обрана державною геополітична орієнтація, наявна соцієтальна ідентифікація українського суспільства та непроста політико-економічна ситуація), кожна людина зіткнулася з потребою адаптивності, яку в нинішніх реаліях неможливо уявити без користування критичним самоаналізом, та необхідності для кожної особи коригувати власні ціннісні орієнтації, які за умови, що соціум функціонує нормально, повинні перебувати у відповідності з суспільною ціннісною системою. Реакція молоді на зміни є найбільш активною, адже вона, звісно, легше адаптується в нових обставинах та інтегрує їх до особистого світоглядного простору. Цим зумовлена й наявність наукового інтересу до вивчення теми, яка розкриває специфічну аксіосферу студентського середовища, з якого вийдуть державотворці України з проєвропейськими орієнтирами, котрі складуть нову генерацію, адже тими цінностями, які нині сповідує молодь, незабаром переважно послуговуватиметься у сфері цінностей все українське суспільство. Тож у тому, аби визначити, якою бачиться ціннісна проблематика в нинішніх реаліях поступу України, що є незалежною державою, повноцінним суб'єктом у міжнародних відносинах політичного та економічного характеру, міститься прогностичний зміст: варто відстежити тенденції та зміни, якими живе молодіжна аксіосфера, щоб сформулювати передбачення щодо майбутнього українського соціуму та України як модернізованої держави загалом. Беручи до уваги, що ця проблематика досить складна, абсолютно виправдана "соціологічна інтервенція" до вказаної тематичної сфери.

Мета роботи: дослідити філософію європейсько-українських цінностей в аксіопросторі сучасної молоді. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Стаття стисло оглядає теоретичне поле, яким оперують соціогуманітарні науки, акцентуючи на дефініціюванні ціннісних об'єктів, що виступають науковою категорією, та специфічних підходах в межах дисциплін до їхнього вивчення. Встановлено, що цей дискурс представлений особливою соціологією: відповідно до неї, досліджувати цінності необхідно в комплексі, тобто аналізувати їх без відриву від інших елементів соціального середовища, враховуючи актуальний соціальний контекст. Зауважено, що трансформований ціннісний простір не стане гарантією, що українці моментально змінять своє транзитне суспільство на проєвропейське. Отже, Україною мають бути здійснені ще певні заходи, щоб успішно модернізуватися й разом з тим здійснити євроінтеграцію, приміром, необхідне визначення геополітичного напрямку, здійснення ефективних економічних реформ, встановлення національно-громадянської ідентичності, забезпечення масової соціальної залученості, зміна цінностей та подолання інституціонального дублювання.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, аксіопростір, європейські цінності, молодь.

Вступ. Нинішньому часопростору притаманна нестабільність: через існування стрімких та множинних трансформацій, які переживає соціальне середовище, змінюється ситуація на світовій політичній арені, перетворюються економічна, соціально-культурна та інші царини люд-

ської життєдіяльності, що завдає різноманітного впливу на перебіг життєвих практик, як індивідуальних, так і загалом суспільних. Змінами, що їх зазнає зовнішнє соціальне середовище, кожній людині диктується потреба здійснити внутрішньо-особистісні адаптаційні перетворення. Насамперед це стосується їхніх цінностей, ціннісних орієнтацій та життєвих принципів. Надто в нинішніх реаліях, коли світ зіткнувся з пандемією коронавірусу COVID-19, економічними кризами та політичною турбулентністю, ми стаємо свідками формування нового ставлення до важливого, цінного, ідеального, що незабаром вплине на визначення поведінкових моделей індивідів.

Мета та завдання. Мета статті полягає у дослідженні філософії європейсько-українських цінностей в аксіоспросторі сучасної молоді.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Сучасне молодіжне середовище оцінюють по-різному. Але завдяки детальному аналізу таких оцінок стає очевидним, що в цілому в них відсутня чітка аргументація, а окремі не є правдивими. Це зумовлено, по-перше, тим, що відсутні системні дослідження молодіжних проблем (попереднім дослідженням притаманна фрагментарність, у зв'язку з чим неможливе створення «соціального портрету» молодих українців), а по-друге – так сталося через спекуляції молодіжними цінностями, автори яких заперечують роль молодих людей у причетності до демократичних перетворень в Україні, у відстоюванні її права на територіальну цілісність та суверенітет. Коли в Україні триває військова агресія та відбувається складне державне становлення, винятково важливим є формування в молодих людей громадянсько-активних, соціально значущих рис, котрі нею зможуть виявлятися в будь-якому виді роботи, а щонайперше там, де необхідно захищати державницькі інтереси: в контексті родини – українського народу – України. Цього можна досягти, тільки коли буде впроваджена обґрунтована молодіжна політика, здійснені своєчасні та комплексні дії, що керуються життєвими потребами та проблемами сучасних молодих українців.

Ціннісний простір – це об'єктивно дана основа соціального життя, що фактично утворює регулятивно-нормативну «клітку» стосовно поведінкової свободи індивідів. Взаємозалежність структурних елементів соціальної системи (її культурної, економічної, політичної складових тощо) на практиці має причинно-наслідковий характер. З цієї позиції логічним видається пояснення відмінностей у аксіосферах окремо взятих суспільств їхнім різним історичним досвідом і, зокрема, станом політичної, економічної, культурної сфер. Відтак виокремлення конструкту європейських цінностей як такого, що передбачає цілковиту ціннісну однотипність та уніфікованість для сукупності окремих національно-етнічних, територіально-поселенських спільнот європейського географічного регіону, є радше конструюванням ідеального типу (об'єкта), практичне втілення якого має умовний характер. Проте далі європейськими пропонуємо називати ті цінності, які

1) мають першочергове значення та право на втілення в аксіосфері представників європейських народів;

2) є детермінованими культурою, історичним минулим та сучасними подіями, що становить спільний контекст для абсолютної більшості європейських держав;

3) є декларованими в європейських правових документах, зокрема в низці нормативних документів Ради Європи як першої міжнародної організації, покликаної «об'єднати європейські країни для забезпечення та втілення ідеалів і принципів, які є спільним надбанням» [1; 2].

Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Ціннісні орієнтації розглядаються як результат виховання і соціалізації підростаючого покоління. Для об'єктивного опису його трансформацій необхідно здійснювати постійний моніторинг, спираючись на результати якого можна цілком обґрунтовано робити об'єктивні висновки, прогнози та рекомендації. На жаль, за весь період незалежності постійних лонгітюдних досліджень у країні не здійснюється. Основними соціальними інститутами, які впливають

на формування системи цінностей молоді, є сім'я (первинна соціалізація, виховання та формування особистості, підготовка до дорослого життя), система освіти, у тому числі неформальна освіта (надання знань, виховання особистості), засоби масової інформації, соціальні мережі (отримання, обмін інформацією, вплив на формування ціннісних орієнтирів молоді), громадські організації та інститути громадянського суспільства у цілому (соціальна комунікація, практичні навички спілкування, соціальної взаємодії, солідарності), система органів публічної влади (формування та реалізація молодіжної політики, спрямованої на створення сприятливого середовища для соціального становлення та розвитку молоді) [4].

Важливе усвідомлення того, що до європейських цінностей належать не тільки ті, що сповідаються лише громадянами, котрі проживають в об'єднаній Європі, чи що розповсюджені лише на цій території, вони є сукупністю цінностей, що володіє першочерговим значенням та правом інтегруватися в аксіосферу жителів Європи. Фактично в сучасній ціннісній системі європейців присутня відповідь на деякі наявні зараз на європейських теренах вимоги: отримання Європою кінцевої мети й чітких політичних цілей; здобуття відчуття приналежності, завдяки якому люди мобілізуються з метою співробітництва; визначення, де проходять кордони, якими обмежуються європейське громадянство та європейська ідентичність, і стосовно власне себе, і стосовно зарубіжних країн.

Аналізуючи вплив європейських цінностей на українське суспільство, слід брати до уваги контекст української історії, культурних традицій та внутрішньої політичної динаміки. З початку незалежності України (з 1991 року) громадяни були свідками ряду ключових подій, які безумовно вплинули на подальший напрямок ціннісного світогляду (Помаранчева революція, Революція Гідності, анексія Криму, російсько-українська війна). При даних кризових подіях найбільш явно проявляються ціннісні орієнтації. «У такий період ціннісні орієнтації людини і суспільства вибудовуються в певну ієрархію залежно від їх важливості, бажаності для людей чи суспільства в цілому. Одним явищем надається більша перевага, вони є більш важливими. У результаті на основі преференцій людини вибудовується ієрархія її екзистенційних цінностей» [6, с. 172]. Під європейськими цінностями розуміють «сукупність та/або систему аксіологічних максим, основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднує значиму більшість жителів Європи та становить основу їх ідентичності» [5, с. 107]. Європейські цінності володіють багатьма важливими принципами, один із головних серед яких сповідує поважне ставлення до прав людини, свободу й рівність. Щоб українське суспільство зберігало і просуvalo європейські цінності, серйозну роль мають відіграти освіта, медіа та громадські організації. Важливою умовою для того, аби сформувалося сучасне українське суспільство, в основі якого лежать демократичні принципи, виступають інформаційно-освітній простір, покликаний популяризувати інклюзивний діалог, бажання розуміти і прийняти різні культурні цінності.

Існують відмінності між українською аксіосферою та іншими європейськими локусними аксіосферами: в ній присутні деривати, якими володіли специфічні, детерміновані радянськими часами цінності, і які не сприймає більшість європейців (вони, зокрема, проявляються в зрівняльності, ізоляціонізмі, патерналізмі й безвідповідальності). У зв'язку з такою поточною ціннісно-ідеологічною амбівалентністю свідомості українських громадян та дуже повільним її подоланням, вітчизняний соціолог Є. Головаха вважає, що Україна, відповідно до критеріїв, які встановлюють класичні модернізаційні теорії, належить «не стільки до країн, де здійснюється процес наздоганяльного розвитку, скільки до держав “пострадянської модернізації”». Сучасне українське суспільство визначається як «суспільство стихійної пострадянської трансформації і відкладеного декларованого транзиту», якому притаманні такі характеристики, як подвійна інституційна система, масова аномічна деморалізація, цінності «спотвореного модерну», неостанові утворення, відсутність «інституційної» довіри, негативні ідентичності» [3, с. 84]. Через цю ознаку наша країна не тільки не відповідає вимогам сучасної цивілізації, а й дуже повільно інтегрує в європейський простір, адже по суті в цій ситуації стикаються український культурний консерватизм та більш ліберальна ментальна модель.

Буде доцільним сказати, що трансформований ціннісний простір не стане гарантією, що українці моментально змінять своє транзитне суспільство на проєвропейське. Ми вважаємо, що Україною мають бути здійснені ще певні заходи, щоб модернізуватися й разом з тим здійснити євроінтеграцію успішно. Отже, необхідно:

1. Визначити геополітичний напрямок.
2. Сприяти ефективним економічним реформам.
3. Сформувати національно-громадянську ідентичність.
4. Сприяти масовій соціальній залученості.
5. Трансформувати цінності.
6. Подолати інституціональне дублювання.

Молоді більш притаманно відкрито сприймати нові ідеї, цінності й погляди, загальні для більшості держав Європи. За нинішніх умов дуже важливо належним чином інформувати молоді про суть європейських цінностей, забезпечувати розширення можливостей для того, щоб вести міжкультурний діалог та співпрацювати, а також для підтримки освітнього розвитку, завдяки чому формуватиметься громадянська свідомість і толерантне спільне життя. Постійно поширюючи й закріплюючи європейські цінності, можна посприяти стійким і глибоким змінам українського суспільства.

Процес, під час якого формуються молодіжні ціннісні орієнтації, повинен стати більш практико-орієнтованим, основою чого виступлять різноманітні форми роботи з молодіжним середовищем, спрямованої на те, щоб виховати самостійну особистість, відповідальну за життя власне і своєї держави, яка стане активним членом громадянського суспільства. В нинішніх реаліях, коли суспільне життя постійно змінюється, особливо важливо, щоб державна молодіжна політика орієнтувалася на необхідність молоді розвиватися й реалізувати свій інтелектуальний, творчий потенціал. Потрібно також врахувати, що формувати ціннісні орієнтації молодих людей необхідно обов'язково в сукупності з іншими державотворчими процесами, з суспільним розвитком, а також долучати молоді до цих процесів.

Висновки. Щоб визначити, яке місце європейські цінності займають у студентському аксіоспросторі, передусім необхідно уточнити теоретичні засади дослідження. Принципово в цій ситуації вирішити питання, навколо якого тривають дискусії серед науковців і яке стосується співвідношення між космополітичними й локальними цінностями та їхніми регіональними різновидами, в тому числі європейськими. Ми вважаємо, що останні: мають ознаки центральних в контексті аксіосфери, яку сформували європейські народи; їх детермінували культура, історичне минуле й сучасні події; декларовані засадничими нормативними документами Євросоюзу й тими, що затверджені в інших співдружностях країн Європи. На теренах України через фактично суперечливий та повільний процес, під час якого руйнуються цінності, котріми володіла викривлена радянська модель, відбувається сповільнення й прогресивного розвитку країни в нинішній час. Аксіоспростір українців, зокрема й студентів, характеризується наявністю дуальних ціннісних пар, як можливої ознаки того, що рудименти, притаманні колишній ціннісній системі, поступово відмирають і починають формуватися нові, зокрема європейські цінності (на зміну консерватизму приходить відкритість до перетворень, патерналізму протистоїть готовність до взаємодопомоги і т. д.). Тож можлива трансформація дериватів, якими володіли старі цінності, в нові ціннісні моделі з використанням перехідної цінності-медіатора (від ізоляціонізму – через неприйняття агресії – до толерантності). Тож можна спостерігати, як поступово, нелінійно відходять традиційні цінності, які наразі домінують, і наближаються цінності секуляризації та самовираження, що в європейській ціннісній системі є засадничими. Найвиразніше це демонструють ціннісні орієнтації студентського середовища, що складає найбільш прогресивну та адаптивну соціально-демографічну групу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf.

2. Борецька М. Європейські цінності в аксіопросторі сучасної української молоді. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. № 2. С. 24–44.
3. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Український соціологічний журнал. 2016. № 19 (1–2). С. 26–30.
4. Жданов І. О., Ярема О. Й., Беляєва І. І. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року). К.: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2016. 200 с.
5. Сакало О.Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2015. С. 106–109.
6. Шмаленко Ю. І., Матвієнків С. М. Законодавче врегулювання медійної сфери в Україні як важливий крок країни до вступу в ЄС. Політик. 2022. Спецвипуск. С. 136–142.
7. Шмаленко Ю. І., Шибанова В. В. Вплив європейських цінностей на українську молодь в умовах війни. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/328b5eff-dde3-42ca-937e-af7d9ff49de3/content>.

REFERENCES

1. Amelchenko N. A. Tsinnosti obiednanoi Yevropy. [Values of a United Europe]. Retrieved from https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf [in Ukrainian].
2. Boretska M. (2021). Yevropeiski tsinnosti v aksioprostori suchasnoi ukrainskoi molodi [European Values in the Axiospatial Space of Modern Ukrainian Youth]. Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh, vol. 2, pp. 24–44 [in Ukrainian].
3. Holovakha Ye. (2016). Ukrainske suspilstvo: shliakhy transformatsii [Ukrainian Society: Ways of Transformation]. Ukrainskyi sotsiolohichnyi zhurnal, vol. 19 (1–2), pp. 26–30 [in Ukrainian].
4. Zhdanov I. O., Yarema O. Y., Bieliaieva I. I. (2016). Tsinnisni orientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi. Shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy, Verkhovni Radi Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2015 roku) [Orientations of Modern Ukrainian Youth. Annual Report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine on the Situation of Youth in Ukraine (Based on the Results of 2015)]. K.: Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky [in Ukrainian].
5. Sakalo O. Ie. (2015). Yevropeiski tsinnosti: sutnisni osnovy ta praktychne vtilennia [European values: essential foundations and practical implementation]. Sotsialno-ekonomichni transformatsii v epokhu hlobalizatsii. Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltava, pp. 106–109 [in Ukrainian].
6. Shmalenko Yu. I., Matviienkiv S. M. (2022). Zakonodavche vrehuliuvannia mediinoi sfery v Ukraini yak vazhlyvyi krok krainy do vstupu v YeS [Legislative regulation of the media sphere in Ukraine as an important step for the country to join the EU]. Politykus, Spetsvypusk, pp. 136–142 [in Ukrainian].
7. Shmalenko Yu. I., Shybanova V. V. Vplyv yevropeiskykh tsinnostei na ukrainsku molod v umovakh viiny [The influence of European values on Ukrainian youth in times of war]. Retrieved from <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/328b5eff-dde3-42ca-937e-af7d9ff49de3/content> [in Ukrainian].

Plishko Taras Oleksandrovych

Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

PHILOSOPHY OF EUROPEAN-UKRAINIAN VALUES IN THE AXIOSPACE OF MODERN YOUTH

Relevance of the study. Modern transformation processes in Ukraine, necessary for its effective modernization and rapid European integration, have an impact on virtually all spheres of human life. The variability of the external environment (caused mainly by the recent choice of the geopolitical

orientation of the state, the fact of societal identification of Ukrainian society and the difficult political and economic situation) requires adaptability from each individual, which under such conditions is unthinkable without critical self-analysis and correction of personal value orientations by each individual, since the latter, for the normal functioning of society, must correspond to the social system of values. The most sensitive to changes are young people, who, as is known, are easier to adapt to the new and integrate it into their own worldview. Hence the scientific interest in studying the specifics of the axiosphere of students as a new generation of state-builders of pro-European Ukraine, since those values, the carriers of which are young people today, will soon dominate the value space of the entire Ukrainian society. Therefore, clarifying the problem of values at the current stage of Ukraine's development as an independent state, a full-fledged subject of international political and economic relations has a prognostic value: tracking trends and changes in the axiosphere of youth will make it possible to predict what Ukrainian society and Ukraine as a modernized state as a whole will be like in the future. Given the complexity of this issue, the need for "sociological intervention" in this thematic area is fully justified.

The purpose of the study: to investigate the philosophy of European-Ukrainian values in the axiosphere of modern youth. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systemic analysis.

The results of the study. The article provides a brief overview of the theoretical field of socio-humanitarian sciences for the purpose of defining values as a scientific category and the features of disciplinary approaches to their study. The specificity of sociology in this discourse is determined – a comprehensive study of values, which involves their analysis in relation to other elements of the social system, taking into account the current social context. It is emphasized that the transformation of the value space will not guarantee Ukrainians an instant transition from a transit society to a society of the European model. Therefore, Ukraine needs to take a number of steps to ensure that its modernization and, at the same time, European integration are successful, in particular, it is necessary to determine the geopolitical direction, implement effective economic reforms, form a national-civic identity, ensure mass social involvement, change values, and overcome institutional duality.

Key words: values, value orientations, axiospatial, European values, youth.